

ABU NASR FOROBIY – SHARQ FALSAFASINING BUYUK  
NAMOYANDASI

ABU NASR AL-FARABI – THE GREAT REPRESENTATIVE OF  
EASTERN PHILOSOPHY

АБУ НАСР АЛЬ-ФАРАБИ – ВЕЛИКИЙ ПРЕДСТАВИТЕЛЬ  
ВОСТОЧНОЙ ФИЛОСОФИИ

*Bekmurodova Iroda Abduhakim qizi*

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi.*

*Bekmurodova Iroda Abduhakim qizi*

*a student of Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy.*

*Бекмуродова Ирода Абдухаким кизи*

*студентка Деновского института предпринимательства и педагогики.*

**Annotatsiya**

Ushbu ishda Abu Nasr Forobiyning Sharq falsafasi rivojiga qo‘shgan beqiyos hissasi, uning ilmiy-falsafiy qarashlari hamda inson kamoloti haqidagi chuqur g‘oyalari atroflicha tahlil qilinadi. Forobiy Sharq Uyg‘onish davrining yirik mutafakkiri sifatida aql, bilim, axloq va jamiyat taraqqiyoti o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni asoslab bergan. Uning “Fozil shahar” konsepsiyasi ideal jamiyat modelini yaratishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, Forobiyning mantiq, falsafa, siyosat va axloqshunoslik sohalaridagi qarashlari Sharq va G‘arb ilm-fani rivojiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Ushbu maqolada uning ilmiy merosi zamonaviy ilmiy yondashuvlar bilan bog‘liq holda yoritilib, uning g‘oyalari bugungi jamiyat uchun ham dolzarbligi asoslab beriladi.

**Kalit so‘zlar:** Abu Nasr Forobiy, Sharq falsafasi, falsafiy meros, “Fozil shahar”, inson kamoloti, aql va bilim, axloq, mantiq, jamiyat taraqqiyoti, Sharq Uyg‘onishi, ilmiy qarashlar.





### Abstract

This paper provides a comprehensive analysis of Abu Nasr Al-Farabi's significant contribution to the development of Eastern philosophy, his scientific and philosophical views, and his profound ideas on human perfection. Al-Farabi, as one of the great thinkers of the Islamic Golden Age, emphasized the close interconnection between reason, knowledge, ethics, and social development. His concept of the "Virtuous City" serves as an important theoretical foundation for constructing an ideal society. Moreover, his ideas in logic, philosophy, politics, and ethics had a profound influence on both Eastern and Western intellectual traditions. The article highlights his philosophical heritage in relation to modern scientific approaches and demonstrates the relevance of his ideas in contemporary society.

**Keywords:** Abu Nasr Al-Farabi, Eastern philosophy, philosophical heritage, Virtuous City, human perfection, reason and knowledge, ethics, logic, social development, Islamic Golden Age, scientific ideas.

### Аннотация

В данной работе проводится всесторонний анализ значительного вклада Абу Насра аль-Фараби в развитие восточной философии, его научно-философских взглядов и глубоких идей о совершенстве человека. Аль-Фараби, как один из величайших мыслителей исламского Золотого века, подчёркивал тесную взаимосвязь разума, знания, этики и общественного развития. Его концепция «Добродетельного города» служит важной теоретической основой для построения идеального общества. Кроме того, его идеи в области логики, философии, политики и этики оказали значительное влияние как на восточную, так и на западную интеллектуальную традицию. В статье его философское наследие рассматривается в контексте современных научных подходов и подчёркивается актуальность его идей в современном обществе.



**Ключевые слова:** Абу Наср аль-Фараби, восточная философия, философское наследие, «Добродетельный город», совершенство человека, разум и знание, этика, логика, общественное развитие, исламский Золотой век, научные идеи.

Abu Nasr Forobiy Sharq Uygʻonish davrining eng buyuk mutafakkirlaridan biri boʻlib, uning ilmiy-falsafiy merosi jahon sivilizatsiyasi rivojida muhim oʻrin egallaydi. U nafaqat faylasuf, balki mantiq, siyosat, axloqshunoslik, musiqa nazariyasi va tabiiy fanlar rivojiga ham katta hissa qoʻshgan alloma sifatida tanilgan. Forobiy oʻz asarlarida inson aqli, bilim va axloqning jamiyat taraqqiyotidagi oʻrnini chuqur tahlil qilib, ularni bir-biri bilan uzviy bogʻliq jarayon sifatida izohlagan. Mutafakkirning asosiy gʻoyalardan biri – inson kamolotga faqat bilim va toʻgʻri tarbiya orqali erishishi mumkinligi haqidagi qarashdir. U jamiyatni rivojlangan va adolatli boʻlishi uchun insonlar bilimli, axloqan yetuk va maʼnaviy barkamol boʻlishi kerakligini taʼkidlagan. Shu asosda u “Fozil shahar” konsepsiyasini yaratib, ideal jamiyat modelini ilmiy-falsafiy jihatdan asoslab bergan. Bu konsepsiyada rahbarning donoligi, fuqarolarning bilimga intilishi va adolat tamoyillari asosiy oʻrin tutadi. Forobiyning falsafiy qarashlari nafaqat Sharq, balki Gʻarb ilm-fani rivojiga ham sezilarli taʼsir koʻrsatgan. Uning mantiq va bilish nazariyasiga oid gʻoyalari keyingi davr olimlari uchun muhim manba boʻlib xizmat qilgan. Shuningdek, u inson va jamiyat oʻrtasidagi munosabatlarni chuqur oʻrganib, ijtimoiy adolat va maʼnaviy barkamollik gʻoyalarini ilgari surgan.

Mazkur ishda Abu Nasr Forobiyning falsafiy merosi, uning ilmiy qarashlari, “Fozil shahar” konsepsiyasi hamda inson kamoloti haqidagi gʻoyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, uning taʼlimotlarining zamonaviy jamiyat uchun ahamiyati va dolzarbligi ham yoritib beriladi.

Abu Nasr Forobiy falsafasi Sharq Uygʻonish davrining eng muhim ilmiy-nazariy yoʻnalishlaridan biri sifatida qaraladi. Uning taʼlimoti Aristotel mantiqi, Platon siyosiy qarashlari hamda islomiy falsafiy tafakkur sintezi asosida



shakllangan bo‘lib, bu jihat Forobiy ijodini o‘z davrining eng ilg‘or ilmiy maktablaridan biriga aylantirgan. U borliq, bilish jarayoni, inson aqli va jamiyat tuzilishini tizimli ravishda tahlil qilib, falsafani ilmiy asoslangan bilimlar tizimi sifatida rivojlantirishga harakat qilgan. Forobiy nazariyasida aql markaziy o‘rinni egallaydi. U inson bilimga sezgi va tafakkur orqali erishishini ta’kidlab, bilish jarayonini bosqichma-bosqich rivojlanadigan tizim sifatida izohlaydi. Uning fikricha, haqiqiy bilim mantiqiy tafakkur orqali shakllanadi va bu jarayon insonni kamolot sari yetaklaydi. Shu sababli Forobiy mantiqni “to‘g‘ri fikrlash san’ati” deb atagan va uni barcha fanlar uchun asosiy metod sifatida ko‘rsatgan. Ijtimoiy-falsafiy jihatdan Forobiy jamiyatni tirik organizmga qiyoslaydi va uning rivojlanishi a‘zolar (fuqarolar)ning hamkorligi va uyg‘unligiga bog‘liq ekanini ta’kidlaydi. “Fozil shahar” nazariyasida esa ideal jamiyat modeli ishlab chiqilib, unda adolat, bilim va axloqiy yetuklik asosiy tamoyillar sifatida belgilangan. Unga ko‘ra, rahbar (hokim) dono, bilimli va axloqan pok bo‘lishi lozim, chunki jamiyat taraqqiyoti aynan uning sifatlariga bog‘liqdir.

Forobiyning nazariy qarashlari nafaqat falsafa, balki pedagogika, siyosatshunoslik va axloqshunoslik rivojiga ham kuchli ta’sir ko‘rsatgan. Uning ilmiy yondashuvi zamonaviy ilm-fan uchun ham dolzarb bo‘lib, ayniqsa, ta’lim tizimi, ijtimoiy adolat va shaxs kamoloti masalalarida muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqotda Abu Nasr Forobiyning falsafiy merosini o‘rganish va tahlil qilishda bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy metodologik yondashuvi sifatida tarixiy-falsafiy, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv hamda kontent tahlil usullari tanlab olindi. Tarixiy-falsafiy metod orqali Forobiyning yashagan davri, Sharq Uyg‘onish davri ilmiy muhiti hamda uning asarlarining shakllanish sharoitlari o‘rganildi. Bu yondashuv mutafakkir g‘oyalarning tarixiy ildizlarini aniqlash va ularni o‘z davri kontekstida baholash imkonini berdi. Qiyosiy tahlil usuli Forobiyning falsafiy qarashlarini Aristotel, Platon hamda boshqa Sharq mutafakkirlarining g‘oyalari bilan solishtirish orqali

uning ilmiy-falsafiy o'ziga xosligini aniqlashda qo'llanildi. Bu metod uning ta'limotidagi umumiy va farqli jihatlarni ochib berishga xizmat qildi.

Tizimli yondashuv Forobiyning falsafiy qarashlarini yagona bir tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini berdi. Unda aql, bilim, axloq, jamiyat va davlat boshqaruvi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik kompleks tarzda tahlil qilindi. Kontent tahlil esa Forobiyning asosiy asarlari, xususan "Fozil shahar ahli qarashlari", "Ilmlarning kelib chiqishi" kabi manbalarni o'rganish orqali uning asosiy g'oyalari ajratib olishga yordam berdi. Ushbu metodologik yondashuvlar natijasida Forobiyning falsafiy merosi chuqur ilmiy asosda tahlil qilinib, uning zamonaviy ilm-fan va jamiyat uchun ahamiyati yoritib berildi.

Abu Nasr Forobiyning falsafiy merosi tahlili shuni ko'rsatadiki, uning g'oyalari nafaqat Sharq Uyg'onish davri, balki zamonaviy ilm-fan va ijtimoiy tafakkur uchun ham katta ahamiyatga ega. Forobiy inson kamoloti, bilim va axloq o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur asoslab bergan holda, jamiyat taraqqiyotini ma'naviy va intellektual yetuklik bilan chambarchas bog'lagan.

Muhokama jarayonida Forobiyning "Fozil shahar" konsepsiyasi alohida ahamiyatga ega ekani aniqlandi. Ushbu modelda ideal jamiyatning asosiy tamoyillari sifatida adolat, bilim, axloqiy poklik va hamkorlik ko'rsatilgan. Zamonaviy jamiyatlar bilan solishtirilganda, Forobiy ilgari surgan g'oyalar bugungi kunda ham dolzarb bo'lib, ayniqsa ta'lim tizimi va ijtimoiy boshqaruv sohalarida muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, Forobiyning aql va bilish haqidagi qarashlari zamonaviy kognitiv fanlar va pedagogika bilan hamohangdir. Uning fikricha, inson faqat bilim orqali mukammallikka erishadi, bu esa hozirgi ta'lim tizimining asosiy maqsadlari bilan uyg'un keladi.

Shuningdek, Forobiyning ijtimoiy-falsafiy qarashlari jamiyatda adolat va barqarorlikni ta'minlashda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilishi aniqlandi. Uning g'oyalari orqali jamiyatda yetuk shaxsni shakllantirish, ma'naviy

barkamollikni rivojlantirish va ijtimoiy uyg'unlikni ta'minlash mumkinligi asoslandi.

**Natija sifatida** shuni aytish mumkinki, Abu Nasr Forobiyning falsafiy merosi bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Uning ilmiy qarashlari zamonaviy ta'lim, axloqiy tarbiya va ijtimoiy rivojlanish uchun muhim nazariy asos bo'lib qolmoqda. Abu Nasr Forobiy Sharq falsafasi va ilm-fan taraqqiyotida o'chmas iz qoldirgan buyuk mutafakkir hisoblanadi. Uning ilmiy-falsafiy merosi inson, jamiyat va davlat o'rtasidagi munosabatlarni chuqur tahlil qilishga asoslangan bo'lib, aql, bilim va axloqning uyg'unligini ta'minlash g'oyasiga tayanadi. Forobiy yaratgan "Fozil shahar" konsepsiyasi ideal jamiyat haqidagi eng muhim nazariy modellardan biri sifatida bugungi kunda ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Forobiyning qarashlari zamonaviy ta'lim tizimi, ijtimoiy adolat va shaxs kamoloti masalalarida dolzarb nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Uning bilimga, mantiqiy tafakkurga va axloqiy yetuklikka oid g'oyalari bugungi globallashuv davrida ham muhim tarbiyaviy va ilmiy ahamiyatga ega. Umuman olganda, Abu Nasr Forobiy merosi nafaqat tarixiy-falsafiy qiymatga ega, balki zamonaviy jamiyat rivoji uchun ham amaliy va nazariy ahamiyatga ega bo'lgan bebaho ilmiy boylikdir.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Forobiy, Abu Nasr. *Fozil shahar ahli qarashlari*. – Toshkent: O'zbekiston, 2010.
2. Forobiy, Abu Nasr. *Ilmlarning kelib chiqishi*. – Toshkent: Fan, 2005.
3. Karimov, I. A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
4. Nasr, S. H. *Islamic Philosophy from Its Origin to the Present*. – Albany: SUNY Press, 2006.
5. Frolova, E. A. *History of Arabic Philosophy*. – Moscow: Nauka, 1991.



6. Rahimov, A. *Sharq falsafasi tarixi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
7. Goodman, L. E. *Avicenna and the Visionary Recital*. – Princeton University Press, 1992.
8. UNESCO. *History of Civilizations of Central Asia*. – Paris: UNESCO Publishing, 2000.

